

УДК 81'373.7:591:[821.163.41.09-93 Ћорić В.
[81'38+81'42+82.111.852]:821.163.41.09-93 Ћорić В.

*Дејан Ајдачић**

(Универзитет у Гдањску, Wydział Filologiczny Uniwersytetu Gdańskiego)

ЋОПИЋЕВА ПОИГРАВАЊА СА ЗНАЧЕЊЕМ УСТАЉЕНИХ ИЗРАЗА У ДОЖИВЉАЈИМА МАЧКА ТОШЕ

Новоречје, 2023, бр. 9.

Аутор указује на место лингвистичких и фразеолошких проучавања књижевних дела за децу српског писца Бранка Ћопића. Он полази од поставки Лидије Золотих о индивидуално-ауторским модификацијама фразеолошког значења у књижевном тексту и њеног истицања утицаја жанровске припадности текста на промену фразеолошког значења. У тексту се указује да међу лингвистичким истраживањима књижевних дела Бранка Ћопића за децу није посвећена већа пажња ауторским модификацијама фразеологизама које садрже компоненту животиња или се тичу света животиња. Аутор анализира фразеологизме и изразе у Ћопићевом тексту *Доживљаји мачка Тоше* (1954) и показује ауторске преображаје фразеологизама. Етнолингвистички радови Биљане Сикимић и Иване Башић указују на порекло неких мотива из фразеологизама које Бранко Ћопић користи и понегде модификује.

Кључне речи: Бранко Ћопић, књижевност за децу, фразеологизми, модификација, животиње, мачак, мачка.

Фразеолошки систем се лагано мења, али промене форме и значења фразеологизама у разговорном језику могуће је пратити само уз историјске речнике који садрже устаљене изразе. Појаве застаревања и нестанка, те појаву нових фразеологизама или нових значења фразеологизама за сада је у српском језику тешко извести, будући да немамо дијахроне фразеолошке корпусе. Фразеологизме у писаним текстовима је лакше проучавати, јер су они најчешће датирани, а често се зна аутор или преписивач. Поред анализе састава, порекла и особености фразеолошког корпуса аутора

* dejajd@gmail.com, ORCID 0000-0002-4098-4660.

писаних текстова, истраживања књижевних текстова могу да укључе и поетичке и стилистичке особености фразеологизама у тексту, па је једино на примерима књижевних текстова могуће анализирати и појединачне модификације форме и значења фразеологизама у конкретним реализацијама

У размишљању о типологији одступања устаљеног фразеолошког значења у књижевним текстовима, моје полазиште представља чланак Рускиње Лидије Золотих и њено издвајање типова модификација: заоштравање денотативних ознака фразеотворбених компонената од стране дискурса, двострука актуализација или буквализација (о фразеологизмима који су тако искоришћени да истовремено имају и буквално значење и фразеолошко значење), сужење компонената, ширење компонената фраземе, појачавање значења фраземе помоћу окружења у које је смештена, смисаона варијативност у језичкој игри. Она истиче да индивидуално-ауторске модификације фразеолошког значења у књижевном тексту условљава жанровска припадност текста (Золотых 2011: 27). Поред жанра књижевног текста као елемента који утиче на промену фразеолошког значења, ваља додати и друге чиниоце. У даљем излагању пажња ће бити усмерена на узраст читалаца као циљне групе којој је текст упућен, те својства људског и нељудског.

Током одрастања деца чују, примају и усвајају фразеологизме одраслих проширујући корпус израза, али истовремено овладавају вештином њихове употребе у разговорним приликама. Будући да деца немају стабилизација „знања“ о могућностима и ограничењима творбених варијација израза, она стварају израз по наученим моделима и постојећим фразеологизмима, али њихов новостворени израз може да буде окасионалан. У приближавању дечјем језику, писци у делима за младе понекад употребљавају овакав приступ и стварају ауторске окасионализме који су у књижевном тексту „прозрачно“ мотивисани по начелима фразеолошке творбе, а представљају плод језичке креативности писца који заиграо ствара нови израз и при томе им даје и извесне црте дечјих новостворених израза.

У истраживањима нових фразеологизама лакше се се препознају облици у којима се у раније постојећим фразеологизмима замењује нека компонента, када се из једне области преноси другу сферу са сличним значењем или који се усвајају калкирањем фразеологизама из других језика. Писци који мењају познате фразеологизме тако што заменом неке компоненте подразумевају извесни помак у значењу покушавају да дозирају промену тако да читалац може да препозна полазни израз, али и логику којом се писац руководио када је променио већ познат израз. Промена значења фразеологизма у разговорном језику не укључује радикалне промене погледа на свет, које се из људске сфере људске преносе у поглед на свет нељудских бића.

О проучавањима Ћопићевог језика у делима за децу

Књижевни текстови Бранка Ћопића за децу радо су читани у школској лектури, али и ван ње. Филолози су показали да се Ћопићева проза заснива на народном језику његовог краја, те да писац веома богатог језика није имао склоности ка стварању нових речи. Међу радовима о Ћопићевом језику у текстовима за децу и младе¹ ретко се налазе анализе фразеологизама и кратких говорних жанрова, а до сада није објављен ни речник Ћопићевих фразеологизама. Зринка Ћоралић и Мерсина Шехић (Мујагић) су анализирале компоненте мушкарац и жена, младост и старост у Ћопићевим фразеологизмима, као и особености хумора (Ћоралић, Шехић 2016; Ћоралић, Мујагић 2017), али нису се бавиле текстовима за децу у којима се као актери појављују животиње. О поетичким и језичким аспектима Ћопићеве прозе у односу на народну усмену традицију писала је Снежана Шаранчић Чутура у више чланака и књига. Драгоцена су њена запажања о клетвама, заклетвама, благословима и усменој фразеологији Ћопићевих дела којима она истиче „утисак живе језичке и м п р о в и з а ц и ј е.“ Ауторка и шире образлаже своје увиде:

Са културолошког аспекта, пак, уплив ових жанрова показује се као отпор кризи културне свести (заборављању), као мамац за промишљање и о непосредној значењској сфери појединих примера и о њиховој ресемантизацији. Ћопићево дело провоцира читаоца да, уз уживање у комичности и сликовитости, потражи значење појединих синтагми у необавезном, игривом смислу. (Шаранчић Чутура 2017: 35)

Говорни жанрови народне усмене културе представљају објект Ћопићевих стваралачких преображаја и Снежана Шаранчић Чутура речима „језичка импровизација“, „ресемантизација (тих) жанрова“, потрага „значања појединих синтагми“ истиче пишчеву склоност да мења устаљене изразе народног говора. Али поред учовања како то писац чини, ауторка одређује и његов циљ, јер, писац нуди „мамац за промишљање и о непосредној значењској сфери“ или „провоцира читаоца“, дакле наводи читаоца на додатно преосмишљавање промењених израза. Ауторка у том „провоцирању“ (теоретичари формализма рекли би „онеобичавању“) препознаје и смер Ћопићевих навођења, јер она увиђа да писац промене говорних жанрова и фразеологизама усмерава ка комичном, сликовитом,

¹ Аутори радова о језику у Ћопићевој прози су Срето Танасић, Радоје Симић, Валентина Стошић, Драго Тешановић, Душка Кликовац, Јелена Јовановић Симић, Сања Куљанин, Марија Николић, Мијана Кубурић, Мацура, Јелена Стевановић, Јован Љуштановић. Неки од њихових радова су настали у оквиру пројекта посвећеном Бранку Ћопићу који је на универзитету у Грацу организовао Бранко Тошовић.

необавезном, игривом смислу. Могуће је очекивати да ће такво усмерење писца бити активирани и у изразима који садрже називе животиња.

Снежана Шевић у докторској дисертацији „Рецепција књижевног дела Бранка Ћопића у настави у одељку” наводи ликове животиња - коње, потом вукове, мачке, псе, медведе, јежеве, гавране, рибе, лисице, свиње, краве, магарце, кокоши, зечеве, јазавце, рисове, хрчке, цврчке, сове, бубице, мраве и др. (Шевић 2018: 124). Међу најпознатијим текстовима су *Јежева кућица*, *Доживљаји мачка Тоше*, „Шаров у земљи бајки“, као и збирке *У царству лептирова и медвједа*; *Приче испод змајевих крила*.

Да се о тананим аспектима представљања ликова животиња у текстовима за децу може говорити и без сложених лингвистичких или књижевнотеоријских термина сведочи један од првих приказа пишчевог спева *Јежева кућица*. У новинском приказу „Бранко Ћопић Јежева кућа“ аутор који се чак није ни потписао именом и презименом, већ само Б.П. у листу *Наша књижевност*, 1. маја 1950, написао је:

Веома плодан и разноврстан у избору тема за своје дечје књиге, Бранко Ћопић није занемарио ни бајку о животињама, иако се једном сам делимично изјаснио против затварања детета у „дјечји свијет“ мачака, паса, зечева итд. Познато је, наиме, да деца претшколског узраста често управо из животињског света бирају своје идеале. Упрошћене радње, примитивна психологија животиња и чаробност шуме као места збивања, поред осталог, чине да бајка о животињама буде омиљена дечја лектира, подесна да се њоме детету поетски приближе извесна сазнања о животу и људима, као и да се дете, поред живих радости што му је ове приче буде, упозна са стварним животом, у природи, да му се пружи нека практична поука или укаже на васпитни идеал. Саме животиње пак обично су духовито персонификована бића, чије понашање има смисао људских радња и понашања, која привлаче дечју пажњу и буде живо интересовање детета. Таква је и Ћопићева „Јежева кућа“.

Аутора приказа *Јежеве кућице* који је објављен пре више од седамдесет година повезује дечји свет са светом животиња који су ту ту акценговани у извесном повезивању читалачког задовољства – живих радости, са поуком и васпитним идеалом. Добро је пронађена назив „дјечји свијет“ мачака, паса, зечева“ која речито указује на посебности за децу обликованог света и својстава приказаних животиња. Приближавање света људи ту се повезује и са бирањем идеала, поуком о животу које прате и поетички поступци писаца.

Пре разматрања о изразима у Ћопићевом приповедању о мачку Тоши и преображајима израза у „дечијем свету“ мачака и паса, те мачака и мишева, могло би се рећи и о „мачјем свету“ у дечијем читању / погледу на свет, хтео бих да кратко подсетим на имена животиња које је Бранко Ћопић користио. Када је реч о домаћим животињама, пишчева решења су

традиционална, јер се често ослањају на називе по боји – крава Мркуља, кобила Доруша, пас Шаров или Жућа. У случајевима када је писац животињским актерима својих прича желео да одступи од јасног разликовања људских и животињских имена и приближи имена животиња људском свету он је уносио антропоморфизацију, користећи двокомпонентно именовање људи именом и презименом. При томе је писац презимена градио са најраширенијим српским наставком -ић, па је тако Видра постала *Видра Видрић*. На сличан начин Ћопић је створио имена *Јежурка Јежић*, *Штука Штукић*, *Рак Ракић*, *Стонога Стоногић*. Понекад се уместо назива животиње користи и нека особена црта, као у имену *Сом Бркић* или склоност ка одређеној врсти хране – *медвјед Крушкотрес Кукурузовић*. У причи „Последњи потомак великог борца” рисове назива *Усамљени*, *Шарена Смрт*, *Страшна шапа*. У причи “Оштрободља постаје јунак” околионализмом је назван јеж.

Име Ћопићевог мачка Тоше

У овом прилогу су изабрани неки изрази и фразеологизми из Ћопићевог текста *Доживљаји мачка Тоше* (1954). Многа поколења младих читалаца су читале ову повест у пуним и скраћеним издањима, у књигама са илустрацијама или без њих и сликовницама. Само име овог славнога мачка није типично за Ћопићеву поетику именовања у књигама за децу. Тошо или Тоша је надимак људе, најчешће за Тодора или Теодора, то није име од миља за животиње. Надимак Тошо / Тоша у језичким асоцијацијама говорника српског језика је повезан и са фразеологизмом *Прави се Тоша*. Бранко Ћопић је сигурно уградио у име овог облапорног мачора и карактерну црту особа које се немарно, па и шеретски однос према ономе шта су учинили или шта нису урадили иако се то од њих очекивало. Мачак Тошо и његов газда склон капљици јесу ближи но човек и животиња. Али упркос тако описаној близини у Ћопићевом приказивању, писац одређује њихов однос на темељима народних представа, речито исказаним у народним изразима.

У свом излагању у циклусу о мачкама у словенским народним културама Слободан Новокмет је упоредио изразе из српских народних пословица Вука Караџића са компонентама *мачка*, *мачор*, *мачак*, *маца*, *маче*, *мачић*, *мачкетина*, *мачица*, укључујући и придев *мачји* са савременом ситуацијом на основу фразеолошких речника Јосипа Матеша и Ђорђа Оташевића те једнојезичних речника. Он је утврдио да се слика мачке у српској култури унеколико изменила у односу на 19. век, јер се неки изрази које је Вук забележио више не користе, док се, пак, други које данас познајемо не јављају у Караџићевој збирци (Novokmet 2023).

Мачји кашаљ

У уводу *Доживљаја мачка Тоше* писац се поиграо с мотивом пронађеног рукописа. Књигу је тобоже пронашао „Жућо, велики псећи кнез, носилац Зечје медаље с укрштеним коскама“, који је псећом азбуком на последњој страни записао и да је дневник био прилично оштећен. Псећи кнез дневнику у чији је посед дошао, пошто је он власнику испао када је овај „клиснуо“ у крошњу трешње даје и оцену вредности: „Ништа ми се не свиђа, *прави мачји кашаљ*. Не вриједи једне честите коске! У мравињак са писцем! Не вреди ни пишљива боба!“ Читав низ устаљених израза и почиње познатим фразеологизмом, који је у датом суду пса Жуће без промене значења, јер исказује Жућин суд да је дневник мачка Тоше нешто мало вредно. Писац у име псећег кнеза још појачава своју оцену речју *прави мачји кашаљ*.

Мачка у цаку

Вук Караџић наводи у својим збиркама пословица фразеологизме *Мачка се у врећи не купује (него се гледа шта се купује); Не купује се мачка у врећи*. Њихово значење „куповина наслепо“ потврђују и савремени речници који дају форму *купити, куповати мачку у цаку (врећи, меху)*. Они поред вреће, додају и врећу и мех. Академијин речник даје и значење ‘упустити се у нешто неизвесно и ризично’. Током времена је дошло до извесног проширивања значења и могућности употребе овог фразеологизма и ван вашарско трговачких послова.

У Ћопићевом тексту мачак у цаку се појављује како у фразеолошком, тако и у директном, нефразеолошком значењу, будући да чича Триша љутито прети, на самоме почетку неименованој животињи да ће је бацити у неки вир. Љутити чича Тришо носи мачка у цаку, али фразеолошко значење ту није активинирано, јер он не добро зна шта носи у свом цаку, али писац то не открива читаоцу. У најави прве главе пише: „Тајанствена кола, још тајанственији цак и врло тајанствено мицање у цаку – Да ли је цак господин, свиња или разбојник?“ (гл. 1). Писац се и тексту поиграва са читаоцем нагађајући ко би могао да буде у цаку. Наравно, довитљиви читалац зна да је пас Жућо дошао у посед дневника мачка Тоше као да се књига коју чита зове *Доживљаји мачка Тоше*, али ни сам писац читаоца не оставља дуго без потврде. Мотив мачка у цаку се у Ћопићевом тексту појављује на различите начине.

Ћопићева прича о мачку Тоши је у дослуху са шаљивим песмама и причама о животињама усмене традиције, Ћопић у тексту мења фокализатора, што није особено за народне приче, па се код Ћопића приповеда са становишта како људи, тако и различитих животиња. Запажање о аутор-

ским модификацијама руске ауторке Лидије Золотих на Ћопићеву причу о мачку Тоши ваља посматрати са становишта поетичко-жанровских одлика овог текста и јасно је да се Ћопић ослонио на народне представе и елементе усмене традиције, изразе и кратке магијске текстове о мачкама и њиховим цртама.

Дакле, код Ћопића нема неизвесности, а чак и када се јавља изра *носити мачку у цаку*, део неизвесности може да се тиче само неких актера приказане радње. Ћопић користи разне глаголе уз синтагму *Мачка у цаку* – што му омогућава да обликује разна значења. Када уведе израз *ловити мачку у цаку* ради се у преплитању буквалног и фразеолошког значења, а Снежана Шаранчић Чутура пише „овде у буквалном и у пренесеном смислу“ (Шаранчић Чутура 2017: 37) Овај поступак Лидија Золотих назива двоструком актуализацијом фразеологизма.

Ћопић варира фразеологизам *мачка у цаку*, замењујући сходно заплету реч *мачка* речју *лав*. У епизоди у којој се описују договорштине у месту Преварантовац, које речито указује да се на њему одвијају разне обмане, шири се глас о лаву у цаку. Реч је, заправо, о мачку Тоши, али гласина изазива приличан страх. Миш пророк који оглашава вест о звери и сам уплаши од онога што је најавио: „он је прорекао да је *лав у цаку*, па га спопао страх“ (гл. 7)

Сви се разбеже, а једино чича Брко носи лава у цаку и однесе га под крушку. Захваљујући договору миша, пса и мачка Тоше опасни *медвјед Крушкотрес Кукурузовић* поверује да му прети опасност од опасног лава и побегне од страха. Ћопић онеобичава свет уводећи поглед на свет са становишта животиња. При томе, се заправо преплићу људске представе о животињама, овде о мачкама са уживљавањем у тачку гледишта мачке.

Мачке и мишеви

Парафраза изреке коју је Вук Карацић забележио (*Ноћас ће миш и мачка заједно спавати и Нужда закон измењује* – Карацић 1987: 217), указује и на особен ауторски поступак, који се најједноставније може одредити као уметање контекстуалног аспекта у текстовни део изреке. Наглашавање да ће тек невоља / тешки дани ујединити непријатеље и довести до превазилажења антагонизма, односно, отворено истицање аспекта који се у усменој традицији прећутно зна (Карацић га даје као објашњење околности у којима се наведено изговара: када се слути хладна, цича зима), сведочи о једном од Ћопићевих приступа народном знању и казивању, у суштини нетипичном за његов дијалог с традицијом. (Шаранчић Чутура 2017: 37)

У *Доживљајима мачка Тоше* поред мачка појављују се и друге животиње које су у народној фразеологији сучељене са мачкама - пси и ми-

шеви. Писац тако заплиће радњу да чак у цак у коме се налази Тоша уводи миша или пак мишеви нагризају његов цак.

- Тошо, псето једно глупо, зашто мишеве ниси пустио да се увуку у сам цак, па их онда мирне душе половио? Тошо, луђи си од сваког миша, глуп си као сам Жућо, шашав си као сланина која сама улијеће у твоја уста!

Ћопић користи и израз *Вући некога за језик*, у значењу наводити га да каже нешто што саговорник не жели или *Вући некога за нос*, лажљиво обећавати нешто некеме са сценом у којој мачка Тошу мишеви вуку за бркове вуку. Чини ми се да у разумевању тих речи вибрирају у позадини и споменути фразеологизми.

Мачка крадљивица хране

У низу особина које се устаљено приписују мачкама је и њихова лакомот. Биљана Сикимић писала је о „маци“ крадљивици млека и млечних производа у јужнословенским обредним и магијским текстовима и упореди их са текстовима дечијег словенског фолклора дајући прилог реконструкцији заједничких словенских фолклорних формула (Сикимић 1997). Те кратке форме народне усмене традиције су уграђене у представе о мачки као крадљивици хране, што је један од ослонаца и Ћопићевог лика мачка Тоше. Биљана Сикимић је у недавно објављеном тексту написала:

Могућа је и својеврсна реконструкција традиционалне исхране на основу фолклорних текстова будући да мачка краде храну намењену људима: месо, млеко и млечне производе (јужнословенске пословице). То може бити 'риба': *Оставити мачку да чува рибу*. (Караџић 1849: 241), буг. *Не јит мачка риба*. (Шапкарев 1926: 246), *Маца не шт'е риба, ама се облизва*. (Стойчев 1915: 142), затим друге врсте меса: *Прионуо ко мачка на цигерицу*. (Караџић 1849: 262), *Млого је на маче говећа глава*. (Ђорђевић 1958: 668); 'масноћа': *Неће мачка сало*. (Ђорђевић 1958: 671), *Је па dinar ко тачка на сало*. (Šašelj 1940: 142); 'млеко': *Покријено месо мачке не локав*. (Ђорђевић 1958: 672), као и друга људска храна (каша, лепиња и слично) (Сикимић 2021: 575)

Мачак који краде храну представља главну црту Ћопићевог мачка Тоше. Писац је пошао од народне представе, али је у духу шаљиве приповести непрестано богатио јеловник мачка од њега направио облапорног крадљивца који не може да се супротстави својој природи. Мачак Тошо зна да га његов чича оптужује да је крадљивац, али он то одриче.

Вјерујте ми, никад ми крађа *ни на ум није падала*. Ја само пријем комаду сланине, додирнем га брком и — хоп! њега нестане. Шта се с њим деси, нек сам ђаво зна. Ето, тако ти ја прођем, а ни крив ни дужан. Откуд се сланина одједном створила у мом трбуху, то ти ни ја не бих знао казати.

[...] Деси се, опет, да чича Тришо улови рибу, а ја само приђем да је омиришем и — гле чуда! — одједном видим себе како бјежим кроз траву с рибом у зубима. Још се и не окренем, а рибе већ нема. Јесам ли је појео, нисам ли — не знам, образа ми! Сира опет, нестане чим се моја сјенка над њега наднесе, али шта сам ја ту крив. Нек бјежи као што ради миш, па ће се спасти. Зашто ми сам *скаче у уста*? Ни ја *не скачем у уста* онеме зликовцу и буволовцу Жући, па ми је кожа све до данас здрава и читава.

У овом вишеструко поновљеном мотиву ускакања хране у уста, огледа се Ћопићева алузија на гогољевски мотив из приче Бадње вече из збирке *Вечери у сеоцету крај Дикање* у коме храна ускаче у уста. Разлика је у томе, што у Гогољевој причи храна скаче у уста захваљујући чарима чаробњака. У Ћопићевом приповедању сам Тошо оправда самог себе говорећи да нема никакве његове кривице у томе што му храна ускаче у уста.

Први се мачићи у воду бацају

Фразеологизам „Први се мачићи у воду бацају“ исказује значењем да су први покушаји мање вредни и да их треба одбацити. О пореклу овог израза писала је Ивана Башић у тексту „Зашто се први мачићи у воду бацају?“ (2010).

У Ћопићевој приповести о мачку Тоши, скитница који на вашар долази тобоже са лавом у цаку се брани од оптужби да је преварант, да би доказао да говори истину хвалиса се да је обишао много земаља, па и земљу лавова. Он додаје „Тамо све врви од малих лавића. Бацају их у воду по пуне цакове, само да их се некако отарасе“. Писац је из фразеологизма о бацању првих мачића у воду створио тобожњу причу скитнице, којом он уверава сумњивце да он стварно носи лава у цаку.

Колико вреди мачак

У народним културама се оцене вредности износе на различите вербалне и невербалне начине. Током одрастања се кроз поуке шта ваља, а шта не ваља, кроз песме, приче и загонетке преносе се знања о свету. Једна од вербалних видова вредновања ствари и појава у околном свету представљају питања и одговори. У петој глави Ћопићеве повести о мачку Тоши појављује се и спор о вредности самог мачка, који се ослања на бројне народне питалице које могу да прерасту и у народне приче са питањима колико вреди летња киша или царева брада. Та се питања јављају у познатој причи из збирке *Српске народне приповијетке* Вука Караџића „Дјевојка цара надмудрила“. У Ћопићевој обради врапци заступају своју оцену вредности мачке, при чему њихово вредновање произлази из вредновања зрневља којим се хране, па је њихова цена мачка крајње ниска:

Лакомислени врапци узеше се клети да никад у животу нису видјели *џак с мачком*, а да су га, кажу, и видјели, они би му, богме, показали пошто је ока проса.

- Ех, то вам знам и ја - рече чича. - Ока проса вриједи осам динара, али један мачак Тошо ваља три царевине.

- Један крадљиви мачак три царевине?! - заграјаше врапци. - Та за ту би се цијену добиле, можда, и двије оке проса и још која конопље приде.

Оцена врабаца на шаљиви начин потврђује релативност вредности, али се овај дијалог о томе колико вреди мачак ослања на кратке фолклорне текстове у форми питања и одговора, која се у словенском фолклору развила и у ширим причама о задавању тешких питања и паметним одговорима које су се развиле у причама о надмудривању.

*

Бранко Ћопић је у *Доживљајима мачка Тоше* употребио низ фразеологизама, некада у њиховом устаљеном значењу, а некада уз извесне промене фразеолошке форме или значења. Ћопић се поиграо и низањем фразеологизама, што се у говорном језику ретко може чути чак и у причи духовитих довитљиваца. Тако у одељку повести са описом вашара низом фразеологизама гради опис предмета који се уз превару продају:

На чувеним вашарима у мјесту Преварантовцу продаје се све на свијету и вара се и подваљује на све могуће начине. Ту се продаје лањски снијег, вук у јагњећој кожи, седла за краве, коњски нокти, рогови умјесто свијећа, бурад без дна и слична чуда. (гл. 7).

У овом прилогу пажња је била усмерена на ауторске преображаје фразеологизама са компонентом мачак / мачка. У неким књижевним реализацијама писац је употребио изразе *мачка у џаку*, *мачји кашаљ* у устаљеном значењу, у неким је заменио мачку лавом *лав у џаку*, померајући актере и значења сходно замислима у развоју радње, а у неким је децентрирао људску тачку гледишта и прилагодио фразеологизам актерима којима су ти изрази прикладни, било да је реч о врапцима или о мачки. Таквом фокализацијом кроз животињске актере, писац онеобича свој текст, читаоца наводи на уживљавање у поглед на свет, али писац то чини ослањајући се на фразеологизам и задржавајући везу са препознатљивим изразима којима дописује црте животиња као јунака у тексту. Приближавање људског и животињског је вишеструко, јер сам фразеологизам представља језичку слику људи о животињама, а та слика се премешта у говор животиње као актера и додатно дограђује како би изгледала још више животињска. Али како Ћопићеве животиње нису звери супротстављене људима, већ људи у животињском обличју, то огледало Другога не изгледа као

огледало нељудског, већ управо људског. Фразеологизми у овој и другим Ћопићевим књигама заслужују већу пажњу.

ЛИТЕРАТУРА

- Башић, Ивана 2010. Зашто се први мачићи у воду бацају?– Иконичност лексема *мачка* и *кот* (1). *Гласник Етнографског института САНУ*, LVIII, 69–83.
- Б.П.1950. Бранко Ћопић, Жејева кућа. *Наша књижевност*, 1. 5. 1950, 502–504
- Золотых. Лидия 2011. Функционална специфика фразем в художественном дискурсе. У: *Славјанска фразеологија в синхронии и диахронии. Сборник научных статей*. Вып. 1, Гомель, 26–29.
- Сикимић, Биљана 1997. „Појела маца“. *Кодови словенских култура*, 2, 129–137.
- Сикимић, Биљана 2021. 'Мачка крадљивица' у словенском фолклору. У: Лидија Делић, Снежана Самарџија (ур.), *Куле и градови*. Београд: УФС; Балканолошки институт САНУ, 573–596.
- Шаранчић Чутура, Снежана 2017. *Фолклорно у простору наивног : усмена књижевност у контексту књижевности за децу*. Сомбор: Педагошки факултет.
- Шевић, Снежана 2018. Рецепција књижевног дела Бранка Ћопића у настави. Докторска дисертација. Нови Сад: Филозофски факултет. [<https://nardus.mppn.gov.rs/bitstream/id/45824/Disertacija.pdf>] приступљено 16. 01. 2024.
- *
- Ћопић, Branko 1985. *Priče ispod Zmajevih krila*. Sarajevo: Svjetlost, Veselin Masleša.
- Ćoralić, Zrinka; Šehić, Mersina 2016. Analiza kategorije mladost i starost u frazeologiji Ćopićevih djela. У: Бранко Тошовић (ур.) *Дјетињство, младост и старост у Ћопићевом стваралаштву = Kindheit, Jugend und Alter im Werk von Branko Ćopić*. Graz : Institut für Slawistik der Karl-Franzens-Universität ; Бањалука : Народна и универзитетска библиотека Републике Српске, 243–253.
- Ćoralić, Zrinka; Mujagić, Mersina 2017. *O frazeologiji odabranih Ćopićevih djela*. Bihać: Univerzitet u Bihaću.
- Novokmet, Slobodan 2023. Маџке у Vukovim *Srpskim narodnim poslovicama* у односу на savremenu frazeološku situaciju (маџинопис излагања 1.12.2022. у циклуса Маџке у словенским народним културама)

Dejan Ajdačić

Instytut Studiów Klasycznych i Sławistyki
Wydział Filologiczny Uniwersytetu Gdańskiego

ĆOPIĆ'S PLAYS WITH THE MEANING IN PHRASEOLOGICAL UNITS IN
DOŽIVLJAJI MAČKA TOŠE

S u m m a r y

In the work, the author starts from the settings of L. Zolotih about the individual-author modifications of the phraseological meaning in the literary text and its emphasis on the genre belonging of the text to the change of the phraseological meaning. The text indicates that among the linguistic research of Branko Ćopić's literary works for children, no greater attention has been paid to the author's modifications of phraseology that contain an animal component or concern the world of animals. The author analyzes the phraseologisms and expressions in Ćopić's text *The experiences of the cat Toša* and shows the author's transformations of the phraseologisms with reference to the ethnolinguistic articles of Biljana Sikimić and Ivana Bašić.

Key words: Branko Ćopić, children's literature, phraseology, modification, animals, cat, cat.